

Osebnosti

PRIZNANJA SLOVENSKIM ANESTEZIOLOGOM ZA ŽIVLJENJSKO DELO

*Marija Cesar-Komar, Aleksander
Manohin, Viktorija Rus-Vaupot*

Na 5. slovenskem kongresu anesteziologov z mednarodno udeležbo v Portorožu, od 08. do 10. maja 2009, ki ga je organiziralo Slovensko združenje za anesteziologijo in intenzivno medicino v sodelovanju s Slovenskim zdravniškim društvom in Kliničnim oddelkom za anesteziologijo in intenzivno terapijo operativnih strok, Univerzitetnega Kliničnega Centra v Ljubljani, smo slovenski anesteziologi podelili priznanja – plakete za življenjsko delo za prispevek k razvoju anesteziologije in reanimatologije v Sloveniji. Podelili smo jih našim zaslužnim prvim začetnikom te stroke in učiteljem. Priznanja so prijeli; prof. dr. Darinka Soban, dr. med., posthumno, prof. dr. Marija Pečan, dr. med., in prim. Jože Četina, dr. med. V nadaljevanju so obrazložitve za vse tri prejemnike.

Prof. dr. Darinka Soban, dr. med.

prva profesorica anesteziologije na Slovenskem

Darinka Soban je bila rojena 13. maja 1921 v Novem mestu. Leta 1939 se je vpisala na Medicinsko fakulteto v Ljubljani (MF) in 1949 promovirala. Med vojno je po šestem semestru in zaprtju univerze leto dni volontirala pri profesorju Božidarju Lavriču na Kirurški kliniki, se naučila ravnati z ranami in se potem pridružila partizanski saniteti 9. korpusa NOV. Po vojni je nekaj let ob študiju delala kot pomožna asistentka na Institutu za patofiziologijo MF v Ljubljani. Po diplomu 1949 ji je profesor B. Lavrič ponudil mesto specializantke anesteziologije. Ta popolnoma nova, mlada medicinska veja je bila bistven pogoj za nadaljnji razvoj kirurgije. Vsa evropska celina je od britanske vojne sanitete prevzela anesteziologijo kot samostojno zdravniško vedo šele po letu 1945. Začetni pouk je D. Soban dobila od kirurga Mira Košaka, ki je leta 1949 uvedel na kliniki v Ljubljani endotrahealno anestezijo z improviziranim laringoskopom. Obiskala je zgodnje anesteziološke oddelke v Belgiji leta 1951 in trimesečni tečaj anestezije leta 1953 v Franciji. Kot prva je naredila specialistični izpit 1954 v Zagrebu. Po smrti organizatorja anestezijskega oddelka na kirurški kliniki kirurga primarija dr. Draga Hočevarja je od 1960 vodila ta oddelek. Od samega začetka je sodelovala pri razvoju novih kirurških vej, pljučne, srčne ter plastične kirurgije z uporabo ustreznih tehnik anesteziologije.

Od leta 1952 je bila v stalni ekipi kirurške klinike, ki je redno operirala poldrugi dan v tednu na takrat Zveznem institutu za TBC Golnik.

Z opisom anestezije za pljučne resekcije in analizo 800 posegov zaradi TBC je leta 1962 dosegla v kirurški konkurenci nastavitev kot asistentka za predmet anesteziologija na katedri za kirurgijo MF v Ljubljani.

Ob nekaj urah predavanj na MF je zavzeto vodila redne vaje za študente medicine.

Po njenem mišljenju ni nihče bolj kot anesteziolog poklican, da že medicince nauči strokovnega pristopa do dihal, obtočil, nekaterih perifernih živcev in subarahnoidnega prostora.

Za vzgojo prvih anesteziologov, ki so morali postopno dopolnjevati zdravniški sestav slovenskih bolnišnic, je D. Hočevar organiziral po enoletnem tečaju v Centru za anestezijo Svetovne zdravstvene organizacije v Kopenhagnu od leta 1952 do 1960 osem republiških 6-mesečnih tečajev s skupno 41 specializanti. V tečajih je predavala tudi Darinka Soban. Kot diplomantka tečaja SZO leta 1957 je šola nadaljevala do leta 1970 s še šestimi tečaji in 44 udeleženci.

Ti šest- do dvanajstmesečni tečaji so bili osnovni uk in izobraževanje prvih 85 slovenskih anesteziologov in pri vseh je sodelovala prof. Sobanova kot predavateljica in nato kot vodja izobraževanja.

Zavedala se je tudi pomembnosti izobrazbe medicinskih sester pri delu pri anesteziji in reanimaciji ter je zanje organizirala in vodila dva 3-mesečna tečaja.

Leta 1962 je bila 'botra' odprtja Lekove tovarne dušikovega oksidula, takrat edine v Evropi južno od Londona.

V letih, ko je bil uvoz tujih naprav silno omejen, so na njeno pobudo in z njenim sodelovanjem v domačih podjetjih konstruirali 100 anestezijskih naprav tipa Boyle (Matjaž), 20 preprostih ventilatorjev tipa Pask, pozneje pa množično pripravljene sterilne sete za epiduralno in subarahnoidno anestezijo.

Ob sodelovanju pri načrtih za novi ljubljanski klinični center je tako za zgradbo kot za bodoče skupne anestezijske službe v 60. letih tri mesece nabirala znanje v britanskih anestezioloških institucijah in jih nato uporabila v slovenskem okolju.

Konec 1970 je opustila vodstvo anestezijskega oddelka na matični Kirurški kliniki UKC Ljubljana zaradi nenehnih pritiskov in poskusov za podrejanje uveljavljene samostojne stroke kirurškemu vodstvu.

Poslej je delala v Bolnišnici dr. P. Držaja, kjer je kirurški program omogočal intenzivno razvijanje regionalne anestezije. V sodelovanju s primarijem dr. A. Lemuthom je v Šiški spontano nastala šola sodobne regionalne anestezije.

Leta 1974 je D. Soban dosegla doktorat znanosti s tezo o kriterijih izbire anestezijskih metod ter registriranju živčnega bloka z uporabo infrardeče termografije.

Napredku regionalne anestezije je poslej redno sledila z občasnim delom v švedskih bolnišnicah. Prek rednih fakultetnih stopenj je leta 1982 dobila naziv in leta 1987 delovno mesto redne profesorice anesteziologije na MF v Ljubljani.

Že leta 1980 je uvedla osnovo sodobnih načinov regionalne anestezije v program specializacije in v vsebino specialističnega izpita.

Na MF je leta 1987 pri Kirurški katedri dosegla ustanovitev Razreda za anesteziologijo in reanimatologijo.

Po 40 letih izjemno plodnega dela in učenja na področju anesteziologije in reanimatologije se je konec leta 1990 upokojila.

Njena bibliografija obsega prek šestdeset strokovnih del in prispevkov z vseh področij anesteziologije – od otroške anestezije, anestezije pri pljučnih bolnikih in operacijah, reanimacije, uporabe krvi in krvnih derivatov, zastoja dihanja, reakcijah na kontrastna sredstva, regionalne anestezije, revizijah študija anesteziologije, prednostih regionalne pred splošno anestezijo, prednostih epiduralnega katetra pri kirurgiji debelega črevesja, anestezije pri operacijah grla, centralnem antiholinergičnem sindromu v anesteziji, študijev meril za optimalno izbiro anestezijskih tehnik, do vloge placeba, epi- in subarahnoidnih blokad, epiduralne blokade za porodno analgezijo in še številne druge – vseh tukaj ni mogoče naštet.

V šestnajstih člankih v domači in svetovni literaturi opisuje zgodovino in začetke anesteziologije v Sloveniji, primerljivo z ostalo Evropo in svetom, kot živa priča in sodelujoča v kontaktih s predstavniki razvitejšega Anglosaksonskega anesteziološkega sveta in kot uresničevalka teh strokovnih izkušenj.

Kot izjemna mojstrica lepega, tekočega, zanimivega in iskričevega izražanja se je tudi v medicini zavzemala za lepo slovensko izrazje v številnih člankih strokovne literature.

Kot organizatorica anesteziološke službe v UKC Ljubljana se je posvečala organiziranju služb v zdravstvu, kar potrjujejo tudi njeni številni objavljeni članki.

Kot ljubiteljska, in morda več kot samo ljubiteljska, botaničarka, se je vneto zavzemala proti zavajanju laične in napol laične literature o zdravnih učinkih in nepravilni rabi zdravnih rastlin. Mnogo objavljenih člankov v strokovni in poljudni literaturi je na to temo.

Kot zdravnik 18. stoletja Anton Scopoli je vse življenje povezovala dvoje svojih ljubezni – medicino in botaniko. Ko je iz vedoželjnosti znanstveno raziskovalno prebirala originale latinskih pisem v Univerzitetni knjižnici Upsala na Švedskem o dopisovanju dveh znanstvenikov 18. stoletja Antona Scopolija iz Idrije in Carla Linneja iz Upsale na Švedskem, sta po trdem delu prevajanja in študija nastali dve njeni knjigi. Prevod pisem Scopolija Linneju in druga, popolna korespondenca obeh znanstvenikov 18. stoletja;

1. Linnéjeva pisma Scopoliju 1761–1773. Linnés letters to Scopolio 1761–1773. Knjižnica Proteus. Prirodoslovno društvo Slovenije. Ljubljana 1995. (Latinski faksimili, uvod, prevodi v slovenski in angleški jezik in opombe)

2. Joannes A. Scopoli – Carolus Linnaeus. Dopisovanje/Correspondence 1760–1775. Knjižnica Proteus, Prirodoslovno društvo Slovenije 2004 (Uvod, latinski faksimili s transkripcijo, prevod pisem z opombami v slovenski in angleški jezik. 350 strani).

Slovenska Akademija znanosti in umetnosti je to delo podarila 15. junija 2004 švedskemu kraljevskemu paru ob obisku Slovenije kot darilo.

Njen prevajalski opus iz angleščine, švedščine, ruščine, danščine in nemščine obsega preko petdeset leposlovnih in strokovnih del.

Kot anesteziologinja je bila ustanovni član Anesteziološke sekcije SZD 1959 in prva predsednica v tem letu in nato še od leta 1968 do leta 1970. Bila je ves čas prizadevna borka za priznanje stroke anesteziologije kot samostojne, neodvisne stroke.

Bila je prva slovenska profesorica anesteziologije. Spodbujala in zavedala se je potrebe po stalnem strokovnem izobraževanju tako s prenašanjem novosti iz drugih strokovnih okolij kot organiziranju šole (nadaljevanju začetih tečajev) za slovenske anesteziologe in nato specializacije iz anesteziologije in reanimatologije.

Iz Sekcije za anesteziologijo pri SZD je nastalo današnje Slovensko združenje za anesteziologijo in intenzivno medicino, ki je prof. Sobanovo po osamosvojitvi Slovenije na prvem anesteziološkem kongresu Slovenije v Lipici imenovalo za častno članico združenja.

Udruženje anesteziologa Jugoslavije je odlikovalo prof. Sobanovo z Bettinijevo medaljo za vsedržavno prizadevanje v stroki.

Bila je večletna tajnica in članica odbora v Prirodoslovnem društvu Slovenije, od njegovega povojnega delovanja od leta 1945, in pri oživitvi ponovnega pričetka izhajanja revije Proteus, ki je vsa leta spoštovala kulturni molk. Odlikovana je bila z Zlato značko Prirodoslovnega društva Slovenije.

Za njeno plodno, strokovno delo na področju medicine, anesteziologije, botanike, prevajalstva in zgodovine medicine je prejela visoko odlikovanje Zlati Znak republike Slovenije leta 2004.

Profesorica Sobanova je preminula 7. 7. 2008 v Cerknici.

Za njeno prizadevanje za priznanje anesteziologije kot samostojne stroke,

za njeno znanstveno delo na področju anesteziologije in reanimatologije,

za njeno delo na področju izobraževanja nešteti rodov slovenskih anesteziologov,

za njena prizadevanja za varnost in dobrobit bolnikov med anestezijo in operacijo,

za njeno poudarjanje človeškega odnosa do bolnikov,

za njeno vizionasko znanstvenoraziskovalno delo na področju uveljavljanja in razvoja regionalne anestezije

ji Slovensko Združenje za anesteziologijo in intenzivno medicino – SZAIM posthumno poklanja plaketo za življenjsko delo na področju anesteziologije in reanimatologije.

Prof. dr. Marija Pečan, dr. med., višja svetnica

Redna profesorica doktorica Marija Pečan, doktorica medicine in višja svetnica, se je rodila v Ljubljani. Po uspešno zaključenem osnovnem in srednjem šolanju se je leta 1952 vpisala na Medicinsko fakulteto v Ljubljani, kjer je diplomirala 1958. leta. Obvezni staž je opravljala v bolnišnicah v Slovenj Gradcu, Murski Soboti in Ljubljani, kjer je tudi uspešno opravila strokovni izpit. V letih 1959 do 1964 je specializirala anesteziologijo. Od opravljenega specialističnega izpita dalje je bila zaposlena kot anesteziologinja v Kliničnih bolnicah in nato v Kliničnem centru v Ljubljani, od tega do leta 1972 na Kliniki za maksilofacialno kirurgijo, od ustanovitve Centralne anestezijske reanimacijske službe dalje pa v tej enoti oziroma v Inštitutu za anesteziologijo. Od leta 1987 je bila hkrati zaposlena tudi na Medicinski fakulteti v Ljubljani, najprej v Katedri za kirurgijo, od 1994. leta dalje, ko je bila ustanovljena Katedra za anesteziologijo in reanimatologijo, pa v tej katedri in je bila v letih 1996 do 1999 tudi njena prva predstojnica. Od upokojitve leta 1999 dalje je pogodbeno delala v Kliničnem centru in na Medicinski fakulteti.

Izpopolnjevala se je na tečaju WHO 1968. leta na tečajih Britanskega sveta za anesteziologijo 1968. in 1978. leta v Londonu, Cardiffu in Liverpoolu oziroma Southamptonu na Univerzitetni kliniki v Würzburgu 1978. leta (dobila je enomesečno štipendijo Nemškega združenja za anesteziologijo), na Inštitutu za anesteziologijo v Mainzu 1971. leta in v Düsseldorfu 1986. leta ter na Inštitutu Golnik 1970. leta. Poleg tega se je udeležila Delavnice medicinske didaktike 1991. leta, Preverjanja in ocenjevanja v visokošolskem študiju 1992. leta in Uspešnega komuniciranja na predavanjih, seminarjih in vajah 1993. leta.

Kot anesteziologinja in konzultantka je krajši čas delala na Danskem in v Kuvajtu.

1975. je dosegla stopnjo doktorata znanosti, 1977. je bila izvoljena v naziv docentke, 1982. v naziv izredne profesorice in 1988. v naziv redne profesorice za predmet anesteziologija in reanimatologija. Od leta 2000 je hkrati tudi višja svetnica.

Aktivno se je udeležila številnih domačih in tujih strokovnih srečanj, med drugim 7. kongresa anesteziologov 1980. leta v Hamburgu, 6. evropskega kongresa anesteziologov 1982. leta v Londonu, Centralno-evropskega kongresa anesteziologov 1985. in 1995. leta v Grazu, 9. svetovnega kongresa anesteziologov 1988. leta, mednarodnih simpozijev APICE leta 1990, 1993 in 1999 v Trstu, srečanja EPIC Pain in Europe leta 1995 ter 8. mednarodnega kongresa o palatoshizi 1997. leta v Singapuru.

V letih 1971–1977 je vodila vaje za študente medicine in stomatologije, v letih 1977–1989 pa seminarje za 5. in 6. letnik študentov medicine ter 6. letnik študentov dentalne medicine. Predavala je pri rednem in dopolnilnem pouku za študente medicine in dentalne medicine ter bila mentorica pri podiplomskem študiju ter recenzentka in izpraševalka pri preverjanjih znanja. Bila je mentorica specializantom anesteziologije in področna mentorica za področje maksilofacialne

anesteziologije. Predavala pa je tudi v sklopu strokovnih združenj raznih strok za zdravnike in zdravstvene tehnike.

Za svoje delo je prejela številna priznanja: 1986. je prejela odlikovanje zasluge za narod z zlatim vencem, 1990. priznanje za 30 let dela v UKC, 1993. SPIM – zlato priznanje za inovacijo: Naprava za anesteziijo otrok, 1993. zlato medaljo EUREKA v Bruslju za najhumanejši izum naprave za anesteziijo otrok, 1988. je postala častna članica v Slovenskem združenju za zdravljenje bolečine.

Objavila je 142 bibliografskih enot, od tega 110 znanstvenih in strokovnih člankov (prvega je napisala že leta 1965), 22 strukturiranih kratkih člankov v revijah z IF in kot povzetkov, 10 strokovnih poročil (od tega 6 raziskovalnih, kjer je bila prva raziskovalka) in 15 recenzij za Zdravniški vestnik in Medicinske razglede.

Faktografsko naštevaje dejstev seveda ne more dovolj predstaviti spoštovane profesorice, če hkrati ne opozorimo na njene človeške in strokovne vrline. Vsa njena poklicna dejavnost je bila prežeta z veliko željo po lastnem izobraževanju, tako strokovnem kot pedagoškem in po smislu za poučevanje in uvajanje novosti pri delu. Pri tem je vzorno skrbela za razvoj anestezijskih področij, kjer je delovala, in za razvoj in uveljavljenost anesteziologije kot celote. Posebej aktivna je bila v okviru Razvojnega oddelka, ki ga je več let uspešno vodila. Razvila je otroški anestezijski dihalni sistem Emona, ki ga še danes s pridom uporabljamo in za katerega je med drugim prejela tudi zlato priznanje za inovacijo in zlato medaljo za najhumanejši izum. Bila je prva, ki je s pokojnim dr. Franknom začela uvajati anestezijske postopke za anesteziijo otrok s posebnimi potrebami; brez tega si danes naše stroke ne moremo več zamisliti. Bila je tudi pobudnica dejavnosti za lajšanje bolečine, tako pri kliničnem in raziskovalnem delu kot tudi pri poučevanju na vseh ravneh.

Njena mentorstva smo vsi, ki smo jih bili deležni, brez izjem doživeli kot pravo sodelovanje učitelja in učenca, saj je svoje bogato znanje in izkušnje ljubeznivo, skrbno in uspešno posredovala vsem, ki smo ji bili zaupani ali smo jo prosili za pomoč. Aktivno je sodelovala pri nastanku Katedre za anesteziologijo in je bila vse do upokojitve tudi njena prva predstojnica. V pouk je vključevala najsodobnejše metode poučevanja in sproti preverjala rezultate svojega dela in dela sodelavcev. V številnih razgovorih s sodelavci in študenti si je prizadevala svoje delo še izboljšati, kar ji je nenehno tudi uspelo. Vzgojila je mnoge med nami. Tudi za vnaprej želimo in upamo, da bomo smeli še kdaj v iskrenih pogovorih pridobiti njene napotke za naše nadaljnje delo, mi pa obljubimo, da bomo storili vse, da bomo nadaljevali delo naše profesorice.

Prim. dr. Jože Četina

V Zborniku o razvoju zdravstva na Celjskem od leta 1953–1985 je prim. dr. Jože Četina, ki ga je uredil, zapisal: *Anesteziologija se je v nekaj desetletjih razvila iz nepomembne obrobne medicinske dejavnosti do samostojne stroke in se postavila na enakopravno mesto med druge medicinske discipline. Z intenzivno medicino, transfuziologijo in ne nazadnje z mnogimi teoretičnimi strokami (patofiziologijo, farmakologijo, imunologijo, patohistologijo, uso medicinsko industrijo itd.), ki po krivici ostajajo v anonimnem ozadju, omogoča operativnim strokam širjenje dejavnosti in njihove današnje uspehe.*

Ti stavki nam ponazarjajo dolgoletno delo, ki ga je z letom 1954 pričel naš odlikovanec kot mlad stažist v celjski bolnišnici, ki se je po prvem stiku z etrovo anestezijo odločil, da se bo posvetil tej mladi in obetajoči stroki. Leto pred tem se je iz Kobenhavna, zibelke moderne evropske anestezije, vrnil celjski rojak, prim. dr. Drago Hočevar, ki je že isto leto organiziral polletni tečaj iz anesteziologije in reanimacije za zdravnike. V letih 1956 in 1957 ga je uspešno zaključil skupaj z drugimi udeleženci tudi mladi dr. Jože Četina. Specialistični izpit iz anesteziologije in reanimatologije je položil leta 1962 pred komisijo, ki so jo sestavljali prof. Guzelj, prof. Zupančič in dr. Sobanova.

V tem obdobju je anesteziologija prešla v roke zdravnikov, ki so se tej stroki posebej posvetili. Čas, ko je narkoza bila še stvar srednjega medicinskega osebja ali postranskega dela zdravnikov – začetnikov iz drugih strok, je mineval. Nekateri pionirji iz tega obdobja so si pozneje sicer izbrali drugo področje medicinskega dela, vendar ne pionirji Četinovega kova. Vztrajal je in 1962. leta kot prvi v celjski bolnišnici opravil prvo oksidulsko anestezijo.

Sledilo je obdobje osamosvajanja anesteziologije, ki je v svetu že prej, sedaj pa tudi pri nas postala samostojna, drugim medicinskim disciplinam enakopravna in uradno priznana specializacija. Prvega junija 1966 je bil v celjski bolnišnici ustanovljen drugi samostojni oddelek za anesteziologijo in reanimacijo v Sloveniji in Jugoslaviji. Za predstojnika je bil imenovan dr. Jože Četina (Zbornik o razvoju zdravstva na Celjskem od leta 1953–1985). V naslednjih letih mu je uspelo slediti razvoju anesteziologije v svetu in znanje prenašati v bolnišnico in na mlade kolege, ki jih je vzgojil in vzgajal v pionirskem duhu in pripadnosti anestezijski stroki. Uvedel je t. i. nevrolept anestezijo, ponovno dal veljavo regionalni anesteziji, ki jo je nekaj časa zasenčila splošna endotrahealna anestezija. Prvi v Sloveniji je uvedel endotrahealno anestezijo za tonzilektomije pri otrocih. V zdravljenju bolečine je vpeljal velikim nasprotovanjem in nenaklonjenosti skupaj s svojimi sodelavci otvoril intenzivno terapijo v Splošni bolnici Celje.

Področja njegovega delovanja moramo skupaj z organizacijo oddelka, vzgojo novih specialistov, uvajanja novih anestezijskih tehnik razširiti še na izobraževanje v Planinskem društvu in pri Gorski reševalni službi. O tem nas prepričajo številni članki, objavljeni v Zdravstvenem vestniku, Der Anaesthesist, Aertzliche

Praxis, Alpinističnih razgledih, Planinskem vestniku, Obrambi in zaščiti ter Monitorju (glasilo delavcev ZCC). Ne nazadnje je prevedel v slovenščino knjigo W. Phlepsa: Notfalmedizin in Hochgebirge.

V času od 1971–1981 je bil predsednik Anestezijske sekcije Zdravniškega društva, ki se kasneje preimenovala v Združenje za anesteziologijo intenzivno medicino. Postavil je temeljni kamen kasnejšega Simpozija anesteziologov Alpe – Jadran. Kajti uspel je skupaj s kolegi anesteziologi iz Avstrije marca 1972 organizirati Prvo srečanje anesteziologov Slovenije in avstrijske Štajerske v Dobrni. Simpozij Alpe – Jadran deluje še danes, le da so zborniki v angleščini. Avstrijecem in Slovencem so se 1985 pridružili Hrvati, Italijani in Madžari. Tako se je dokončno oblikoval Simpozij Alpe–Jadran. Do leta 1986 so zborniki izhajali v nemškem in slovenskem jeziku. Prevajanje in urejevanje je v obeh jezikih opravil dr. J. Četina. Vsi, ki smo se kdaj koli ukvarjali s podobnim delom, vemo, koliko truda in znanja je potrebno, da končni izdelek izide in zagleda beli dan. Na enem od letnih simpozijev anesteziologov Alpe – Jadran smo dr. J. Četini podelili zasluženo častno članstvo.

Predstavitev ne bi bila zaokrožena, če ne bi našli vsaj nekaj njegovih odlikovanj in nagrad za odlično delo in sodelovanje v številnih projektih, raziskovanjih in ustvarjanjih.

Tako je:

- leta 1968 postal primarij,
- leta 1978 častni član avstrijskega Društva za znanstveno sodelovanje z – Jugoslavijo na štajerskih visokih šolah,
- leta 1984 je bil odlikovan z Redom zaslug za narod s srebrno zvezdo (državno zvezno odlikovanje),
- leta 1987 je postal prejemnik Bettinijeve nagrade,
- istega leta je dobil Plaketo za izredne dosežke na področju zdravstvenega varstva Zdravstvenega centra Celje,
- mesto Celje ga je odlikovalo leta 1997 z Zlatim grbom mesta Celje,
- zaradi svojega predanega dela v Gorski reševalni službi so ga istega leta imenovali za častnega člana Gorske reševalne službe,
- od leta 2002 se ponaša z Zlatim znakom Civilne zaščite Slovenije,
- Planinska zveza Slovenije mu je 2007. podelila Svečano listino, ki jo dobe le najbolj zaslužni člani.

Tokrat ga bomo odlikovali in mu podelili medaljo za življenjsko delo v stroki, ki si jo je izbral v težkih pionirskih časih, ki ji je posvetil in ostal zvest v najbolj plodnih letih svojega življenja. Kot mnogim izmed nas mu je pomenila potrditev in uspeh, ki je vreden truda in naporov, da se mlada stroka anesteziologija z reanimatologijo in intenzivno medicino z zdravljenjem bolečine razvija in utrjuje svoje mesto med vsemi medicinskimi strokami, predvsem za dobro bolnika, v katerega službi smo.

Nekrologi

DR. SONJA SOVDAT BANIČ

IN MEMORIAM

Marjeta Potočnik

Ob koncu minulega leta je dr. Sonja Sovdat Banič končala svojo življenjsko pot. Ob njenem imenu se bomo ustavili vedno, kadar se bomo ozirali na razvoj transfuzijske medicine in krvodajalstva v Sloveniji. Na tem področju medicine je delala od leta 1945. Neumorno je ustvarjala kadrovske, materialne in organizacijske pogoje za vzpostavitev krvodajalstva in sodobne transfuzijske službe v Sloveniji. S predanostjo zdravnice pri skrbi za sočloveka, skupaj s sodelavci v zdravstveni službi in z Rdečim križem Slovenije, je izpeljala mnoge zahtevne naloge in veliko prispevala, da sodi danes Slovenija s svojim krvodajalstvom in transfuzijsko medicino med uspešne države.

Rojena je bila v Ljubljani leta 1922. Leta 1944 je kot študentka medicine delala na Zavodu za transfuzijo krvi Jugoslovanske armade v Beogradu. V začetku leta 1945 je dobila nalogo, da pripravi pogoje za delovanje transfuzijske službe v Sloveniji.

S svojo iznajdljivostjo in močno voljo je organizirala Oddelek za transfuzijo v Centralni vojni bolnici v Ljubljani. Pomoč je poiskala pri beograjskem transfuzijskem zavodu za nabavo pribora in serumov, pri Propagandnem oddelku v Ljubljani za pozivanje prebivalcev k darovanju krvi in v bolnišnici v Ljubljani, kjer je zbrala najnujnejšo opremo. Tako so 4. junija 1945 v Ljubljani pod njenim vodstvom zbrali prve enote krvi.

V letih 1946–48 je dokončala zaradi vojne prekinjeni študij medicine in potem spet prevzela vodenje Oddelka za transfuziologijo, ki je bil od leta 1946 v sklopu Medicinske fakultete in kliničnih bolnic v Ljubljani.

Ob razvoju zdravstvene službe in večjih potrebah po konzervirani krvi je pridobila soglasje Ministrstva za zdravje za ustanavljanje transfuzijskih oddelkov pri bolnišnicah po Sloveniji.

V časih racionirane preskrbe po drugi svetovni vojni so krvodajalci za zahvalo dobivali živila, vendar se je izkazalo, da kakršnokoli plačevanje slabo vpliva tako na varnost krvodajalca samega kot na bolnika, ki darovano kri prejme. Dr. Sonja Sovdat Banič se je odločila, da s 1. januarjem 1953 ukinejo plačevanje krvodajalcev. Ob primerni zalogi krvi in s pomočjo nekaj nesebičnih krvodajalcev in zdravstvenih delavcev, ki so s svojim dajanjem krvi omogočili neprekinjeno oskrbo bolnikov s krvjo, je bil to začetek brezplačnega, prostovoljnega in anonimnega krvodajalstva v Sloveniji. Tako krvodajalstvo je marsikje v svetu priporočeni, a še vedno nedoseženi cilj, ki omogoča varno transfuzijo krvi. Ob tem je bil izredno pomemben začetek organiziranja krvodajalskih akcij v tesnem sodelovanju z Rdečim križem Slovenije, z njegovimi požrtvovalnimi člani in delom mobilne ekipe, ki je zbirala kri po vsej Sloveniji.

Zaradi razvoja transfuzijske medicine in širitve dejavnosti je bila dr. Sonja Sovdat Banič pobudnica odlo-

čitve Izvršnega sveta Ljudske skupščine o ustanovitvi samostojnega Zavoda RS za transfuzijo krvi leta 1955. Njeno veliko delo je bila pobuda za gradnjo nove stavbe, v katero so se vselili v letu 1958. Tako so bili vzpostavljeni dobri pogoji za delo, omogočeno je bilo izpopolnjevanje tehnik konzerviranja krvi, sušenje krvne plazme, izdelava serumov za določanje krvnih skupin, posodabljanje testiranja pred transfuzijo in dejavnosti v zvezi s prenatalno zaščito, izdelava plastičnih sistemov za transfuzijo, tipiziranje HLA in druge naloge.

V vseh službenih letih je bilo njeno pomembno delo tudi izobraževanje in usposabljanje zdravstvenega osebja za delo v transfuzijski službi, za določanje krvnih skupin in dajanje transfuzije krvi.

Pomembno vlogo je imela pri pripravi strokovnih navodil za organizacijo transfuzijske službe, določitvi delovnih področij in krvodajalskih območij Zavoda RS za transfuzijo krvi in transfuzijskih oddelkov pri bolnišnicah.

Ob vsem organizacijskem, izobraževalnem in rutinskem delu je v strokovnih revijah doma in v tujini objavila tudi strokovne prispevke, kot npr. o distribuciji krvnih skupin pri prebivalcih Krasa, o učinku temperature shranjevanja na bakterijsko okužbo krvi, o zaščiti s serumom proti ošpicam. Napisala je izčrpno poglavje o zbiranju krvi za knjigo, ki je bila dolga leta glavni učbenik transfuzije krvi za jugoslovanske zdravnike.

Zavod RS za transfuzijo krvi je vodila do svoje upokojitve leta 1979, skupaj 32 let.

Sodelavcem in kolegom je bila ne le direktorica, ampak tudi vir spodbud in opora za strokovno delo, tako svojim prvim sodelavcem in učiteljem naše generacije, med njimi dr. Hočevarju in dr. Glonarjevi kot tudi naslednji generaciji zdravnikov in drugih sodelavcev. Dajala nam je pozitivno energijo, učila nas je odnosa do krvodajalcev, ki naj bo prijazen in spoštljiv.

Bila je vzor človeka, ki obvlada položaj. Kljub drobnosti postavi je znala odločno nastopiti in sprejeti pomembne težke odločitve, kadar je bilo to potrebno. Tako je organizirala transfuzijsko službo, zgradila novo stavbo Zavoda, uvedla neplačano krvodajalstvo. Obdržala je samostojnost Zavoda RS za transfuzijo v času, ko je bilo to zelo težko, kot da bi slutila, da mora biti transfuzijska služba nekaj posebnega. Tako je to danes zapisano v Evropski direktivi. Zavod RS za transfuzijo krvi je pod njenim vodstvom igral osrednjo vlogo v Sloveniji in je bil ena vodilnih transfuzijskih ustanov v Jugoslaviji. Ob njej se je izoblikovala ekipa strokovnjakov, ki je peljala slovensko transfuzijsko službo po poti razvoja tako, da je transfuzija krvi v Sloveniji tudi danes varna in zagotovljena vsakemu bolniku, ki jo potrebuje.

V veliki meri so v tem še vedno sledi in sadovi dela dr. Sonje Sovdat Banič, zato se je še dandanes vsi, ki nadaljujemo njeno delo, s hvaležnostjo spominjamo kot vzornice.

V SPOMIN
DR. LJUBOSLAVA ŠEBEK,
UNIV. DIPL. INŽ. KEM.

8. 3. 1924–20. 12. 2008

Marta Kramberger

Po letu dni resnih in vedno hujših bolezenskih preizkušenj je obstalo srce spoštovane gospe dr. Ljuboslave Šebek, roj. Klemenc, univ. dipl. inž. kem., skoraj 26 let vodje biokemičnega laboratorija na Onkološkem inštitutu v Ljubljani.

Rodila se je v Mariboru, potem ko se je njena družina zaradi krivično prestavljene državne meje po prvi svetovni vojni umaknila tja s Primorske. Tudi druga svetovna vojna se je boleče dotaknila življenja družinskih članov. Nemci so izgnali starše, Primorske Slovence, v Travnik. Zato je hči Ljuboslava aprila 1941 zapustila mariborsko realno gimnazijo in šolanje nadaljevala v Ljubljani; tu je delala tudi kot aktivistka OF. Zadnji razred gimnazije je obiskovala v Karlovcu, na drugi izseljenski postaji njenih staršev. Tam je tudi maturirala avgusta 1943. S starši je ostala na Hrvaškem do konca vojne.

V jeseni 1945 se je kot abiturientka gimnazije z velikimi pričakovanji vpisala na kemijski oddelek Tehniške visoke šole v Ljubljani. Diplomirala je konec julija 1952. Mlado inženirko kemije so jeseni tega leta zaposlili na Kemijskem inštitutu Slovenske akademije znanosti in umetnosti kot asistentka v akademskem razredu za matematične, fizikalne in tehnične vede. Junija 1957 je postala asistentka pri dr. Dragu Lebezu, univ. dipl. biol., na Inštitutu Jožef Stefan v Ljubljani in tu spet sodelovala v različnih raziskovalnih skupinah.

Zadnjič je na svoji poklicni poti spremenila delovno okolje, ko se je konec avgusta 1963 zaposlila na Onkološkem inštitutu (OI) v Ljubljani in tu vodila biokemični laboratorij do svojega zadnjega delovnega dne 28. junija 1989. Med nenehno skrbjo za vsakodnevno potrebne biokemične analize onkoloških bolnikov se je doktorica Šebek zavzeto spoprijemala z raziskovalnimi zahtevami, ki ji jih je zastavljala onkologija. Brez odlašanja se je lotila postdiplomskega študija in 1967 magistrirala na organskobiokemični smeri oddelka za kemijo ljubljanske Fakultete za naravoslovje in tehnologijo z magistrsko nalogo Spremembe v količini

nukleinskih kislin in beljakovin v celicah humanih embrionalnih ledvic po infekciji z virusom herpes simpleks. Pod mentorstvom prof. dr. Primoža Schaura, univ. dipl. biol., je 1973 na tej fakulteti uspešno zagovarjala doktorsko tezo Inkorporacija nukleinskih kislin v Ehrlichove ascitne celice.

Dr. Šebekova je premišljeno širila izbor biokemičnih preiskav. Tako je vpeljala določanje koncentracije bakra v serumu pri diagnostiki limfomov in določanje katalitskih aktivnosti encimov aminotransferaz, gama-glutamilttransferaze, laktat-dehidrogenaze. Pri že uporabljenih encimih je poglobljeno iskala boljše substrate, npr. pri alkalni fosfatazi (AF), kislifosfatazi. S posebno skrbjo se je posvetila izoencimom AF v serumu in tako pred današnjimi, dosti zmogljivejšimi slikovnimi metodami z biokemičnimi postopki prispevala k ugotavljanju morebitnih metastaz v jetrih ali v kosteh. Preizkušala je metodo za določanje koncentracije metotreksata v krvi bolnikov, da bi se zdravljenje čimbolj približalo farmakokinetičnim pravilom.

Nedvomno je bila najtehtnejša odločitev na poklicni poti dr. Šebekove, da je na OI pričela določati hormone receptorje v tumorjih dojke. Zahtevno metodo je vpeljala leta 1978 na pobudo nekaterih onkologov, ki so začeli sodelovati v novonastali mednarodni študijski skupini Ludwig Breast Cancer Study Group: pri raziskovanju tumorjev dojke in zdravljenju bolnic so se opirali na vrednosti hormonskih receptorjev, določenih v tumorskem tkivu. Mednarodna skupina se je širila, od leta 1986 pa nosi ime International Breast Cancer Study Group. Sedaj se študija nadaljuje s številko 23. Dolgoletne raziskovalne izkušnje in preučevanje kliničnobiokemijske analitike so doktorici Šebek omogočili, da je bila kos nelahki nalogi. V biokemičnem laboratoriju na OI v Ljubljani so pri določanju hormonskih receptorjev v tumorjih dojke dosegli raven, zahtevano v Ludwigovi študiji. Skrbno so jo vzdrževali naprej, in to je potrjevalo zunanje preverjanje kakovosti dela. V mednarodnih protokolih, ki jih je bilo potrebno pisno izpolniti za vsako bolnico v študiji, je bila radioizotopska metoda razvrščena pod oznako DCC (dextran-coated charcoal) – po separacijskem postopku z dekstranom, vezanim na aktivno oglje. Po uvajanju in začetnem preizkušanju metode v študijske namene jo je dr. Šebek uvrstila tudi v redni diagnostični postopek pri klinični obravnavi bolnic s tumorji dojke. Hormonske receptorje so na OI določali tudi v tumorjih dojke, pripeljanih v tekočem dušiku s kirurških oddelkov drugih slovenskih bolnišnic. Radioizotopsko metodo so na OI uporabljali še nekaj let po upokojitvi dr. Šebekove.

Računalniški izpis bibliografskih prispevkov doktorice Šebek, dosegljiv iz njenega obdobja na OI, obsega 78 enot. Sprva je v Radiologiji Jugoslavici in drugih strokovnih časopisih s sodelavci objavljala rezultate iz bazičnih raziskav, opravljenih še na Inštitutu Jožef Stefan, predvsem je proučevala proteolitične encime v prebavni cevi eksperimentalnih živali. Kronološko je mogoče zasledovati teme, ki so jo zaposlovale po prihodu na onkologijo. Kot udeleženka kongresov in simpozijev doma in v tujini je največkrat pripravila referate. Kolegom kliničnim biokemikom je med letoma 1971 in 1984 predstavila svoje izkušnje z gama-

glutamyltransferazo (GGT) pri ugotavljanju jetrnih metastaz, poročala o izoencimih alkalne fosfataze in GGT pri karcinomskih bolnikih, predavala o tumorskih označevalcih v onkologiji, predstavila β_2 -mikroglobulin pri bolnikih s karcinomom. Razveseljivo in spoštovanja vredno je, da je aktivno sodelovala že na mednarodnem kongresu klinične kemije leta 1969 v Ženevi. Od leta 1980 je večina njenih objav povezanih z raziskovanjem hormonskih receptorjev v Ludwigovi študijski skupini in v mednarodni skupini, ki je sledila prvi. Zasedli smo, da je doktorica Šebek prvič predavala o estrogenskih receptorjih pri karcinomu dojke, še preden se je začela Ludwigova študija – bilo je leta 1976 v Portorožu. Hormonske receptorje pri karcinomu dojke je osvetlila tudi na dveh jugoslovanskih kongresih kliničnih biokemikov 1979 ter 1983.

Opazni strokovni in raziskovalni prispevek dr. Slave Šebek k biokemijski diagnostiki v onkologiji ne bi bil mogoč brez njene vedoželjnosti, truda in požrtvovalnega, temeljitega dela, da je mnogokrat tudi na sebe pozabila; polovičarstva ni poznala. Vedno so ji bile tuje nepristnost, površnost in navideznost. Kot velik estete je uživala na koncertih klasične glasbe, ob zahtevnih literarnih in gledaliških delih. Po raznih preizkušnjah je njena občutljiva narava iskala uteho in mir v gorah in na morju. Na poklicni poti je sodelovala z marsikom. Nekateri so ob tem zaslutili njeno notranje bogato osebnost in se je bodo spominjali s spoštovanjem. Tisti med nami, ki smo bili z njo tudi tesneje povezani, pa ne bomo pozabili njenega naklonjenega razumevanja in rahločutnosti.

Pokopali so jo v družinskem krogu 24. decembra 2008 na ljubljanskih Žalah.

Nove knjige

PRIKAZ

Zgodovina medicine

10. Pintarjevi dnevi – Zdravstveno varstvo v Šaleški dolini skozi čas. Ob 50-letnici Zdravstvenega doma Velenje (1958–2008). Zbornik znanstvenega srečanja in Srečanja zgodovinarjev medicine, Velenje 12. december 2008. Urednik France Urlep. Izdajatelj Inštitut za zgodovino medicine Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani. Sozaložnika Zdravstveni dom Velenje in Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije. 190 strani, številne dokumentarne fotografije, povzetki so tudi v angleškem jeziku.

Vsebina zbornika navaja v uvodnem delu nagovore ob otvoritvi srečanja: Jože Zupančič, dr. med., direktor Zdravstvenega doma Velenje, prim. mag. France Urlep, dr. med., predsednik Znanstvenega društva za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije, Srečko Meh, župan Mestne občine Velenje, dr. Milan Medved, direktor Premogovnika Velenje, prof. dr. Zvonka Zupanič

Slavec, dr. med., predstojnica Inštituta za zgodovino medicine MF UL.

Strokovni prispevki zbornika so naslednji:

Damijan Kljajič, prof. zg. in um. zg. – Velenje po letu 1945, Ivan Zupanc, dr. med. – 50 let Zdravstvenega doma Velenje, Boris Potrč, univ. dipl. ing. rud. – Varnost rudarjev nekoč in danes, prim. mag. France Urlep, dr. med. – Zdravstveno varstvo v Premogovniku Velenje skozi čas, Marija Hrastnik Koren, dr. med. in Ivana Ramšak Kolar, dr. med. – Razvoj obratnih ambulant in dispanzerja medicine dela v Velenju, Stane Grasselli, dr. dent. med. – Razvoj zobozdravstva v Šaleški dolini, prim. Janez Poles, dr. med. – Bolnišnica Topolšica – na pragu devetdesetih let, prof. dr. Zvonka Zupanič Slavec, dr. med. – 50 let slovenske kirurgije srca (1958–2008), prim. mag. Mario Kocijančič, dr. med. – Slovenski zdravniki v Bosni in Hercegovini 1878–1990.

Povzetek zbornika

Urednik France Urlep navaja med drugim:

Strokovna srečanja zdravnikov, imenovana Pintarjevi dnevi, na katerih obravnavajo teme s področja zgodovine medicine, potekajo že desetič. To pot je prireditelj v Velenju, najmlajšem slovenskem mestu, ki se je razvilo v zadnjih petdesetih letih na premogovniškem območju v Šaleški dolini.

Mesto Velenje in z njim Zdravstveni dom praznujeta v teh mesecih petdeset let od časov, ko se je sredi polj v dolini, kjer je živel 16541 kmetov in rudarjev in kraja Velenje s 1121 prebivalci, razvilo premogovniško, industrijsko ter gospodarsko območje, kjer danes 42688 ljudi opravlja različne poklice. V mestu Velenje, ki je postalo kulturno in upravno središče, danes živi in dela 37377 prebivalcev ... Da se ob obletnici razvoja mesta ohrani zgodovinski spomin tudi na razvoj zdravstvene službe, ki je dostojno sledila gospodarskemu razvoju, sta se Inštitut za zgodovino medicine MF UL in Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije odločila, da strokovno srečanje zgodovinarjev medicine leta 2008 posvetita temu dogodku in v Velenju organizirata jubilejne 10. Pintarjeve dneve ... Zgodovinar *Damijan Kljajič* iz Muzeja Velenje je predstavil zgodovinski razvoj Šaleške doline po drugi svetovni vojni. Mesto Velenje, ki je zraslo med leti 1955 in 1990 v sodobno gospodarsko in kulturno središče, se je v tedanjih razmerah graditve socializma srečevalo z mnogimi protislovnimi zamislimi in spreminjajočimi se odločitvami na področju razvoja premogovništva, urbanizma in industrijske graditve. To se je zrcalilo pri izbiri in pogosti zamenjavi kadrov v vodstvih podjetij in v upravi. Če celoten projekt graditve ne bi imel tako odločne podpore v najvišjih državnih in političnih organih, bi se težko uresničil ... Zgodovinar je v svojem poročilu nepristransko in zelo natančno zbral podatke in jih za to priložnost prvič objavil v takem, skoraj leksikografskem obsegu.

Zdravnik *Ivan Zupanc* je delal v Zdravstvenem domu od leta 1965 do upokojitve. Zaradi pomanjkanja zdravnikov dela v skrajšanem delovnem času tam še danes. Je eden redkih, ki še iz osebnih izkušenj pozna posamezna obdobja graditve in strokovne rasti zdravstve-

nega doma. Opisal je čase in razmere v obdobju, ko je bilo tam zaposlenih 60 ljudi, do danes, ko jih je prek 200. V pomoč so mu bili vestno ohranjeni arhivi in bogat slikovni material.

Montanist *Boris Potrč* je v svojem prispevku opisal več kot 130-letni razvoj premogovnika glede na nevarnosti pri delu. Prikazal je organiziranost jamske reševalne službe in varnostno opremo nekoč in danes.

Zdravnik *France Urlep* je opisal razvoj Premogovnika Velenje od pričetkov v 19. stoletju do leta 1954, delovanje takratnih zdravnikov in tamkajšnje zdravstvene službe. V bližini delavskega naselja je lastnik rudnika zgradil konec 19. stoletja bolnišnico, ki je delovala še leta 1953. Opisano je delovanje organizacije Bratovskih skladnic, ki so skrbele za zdravstveno in pokojninsko zavarovanje montanističnih delavcev do druge svetovne vojne. Po njej se je uveljavilo enotno zdravstveno in socialno zavarovanje...

Zdravnici *Marija Hrastnik Koren* in *Ivana Ramšak Kolar* pojasnjujeta razvoj obratnih ambulant in Dispanzerja za medicino dela. Zdravstveno varstvo delavcev v premogovniku je bilo sprva organizirano v sklopu podjetja. Po pričetku delovanja enotnega zdravstvenega doma so kurativno zdravstveno varstvo ob pomoči podjetij izvajale obratne ambulante, preventivno zdravstveno varstvo pa Dispanzer za medicino dela v Zdravstvenem domu v tesnem sodelovanju s službo za varstvo pri delu v podjetjih. Odlično sodelovanje Dispanzerja s Premogovnikom je temelj za visoko raven zdravstvenega varstva delavcev tudi danes.

Razvoj povojnega zobozdravstva v Šaleški in Zgornji Savinjski dolini je opisal v svojem poročilu zobozdravnik *Stane Grasselli*. Za premagovanje začetnih težav povojnega obdobja je bila značilna predvsem iznajdljivost v improvizaciji in izjemna požrtvovalnost vseh zaposlenih v zobozdravstvu ...

V zelo zanimivem članku je dolgoletni predstojnik Bolnišnice Topolšica zdravnik internist *Janez Poles* izčrpno opisal rast te ustanove, ki ima svoje začetke že v 16. stoletju. V času epidemije tuberkuloze se je bolnišnica razvila do te meje, da je razpolagala v tridesetih zgradbah s preko 300 posteljami. Z uvedbo učinkovitih protituberkuloznih zdravil se je obseg dela zmanjšal. Kasneje je v navezi s celjsko bolnišnico zaživel s pljučnim in internim oddelkom. Ko se je kasneje povezala

v Zdravstveni center Velenje, je dosegala uspešno strokovno in organizacijsko rast ...

Na Pintarjevih dnevih so vselej predstavljene tudi proste teme, to so članki in raziskave članov društva s področja zgodovine medicine, ki so jih raziskali in napisali v zadnjem obdobju. Letos sta to raziskavi Zvonke Zupanič Slavec in Maria Kocijančiča.

Zvonka Zupanič Slavec je predstavila letošnji pomembni jubilej v slovenski medicini. Septembra je minilo 50 let od prve operacije na odprtem srcu. Začetnik slovenske srčne kirurgije je bil prof. Božidar Lavrič, njegov naslednik pa prof. Miro Košak. Z leti je novo znanje omogočilo zamenjave in kasneje poprave srčnih zaklopk, poprave motenj srčnega ritma s srčnimi spodbujevalniki ali s sodobnimi posegi na prevodnem nitju, uvajanje manj invazivnih pristopov k srcu z minimalnimi rezi in endoskopskimi pristopi, presaditve srca in celo vsaditev srčnih črpalk, znanih pod imenom umetno srce. V 90-letih so začeli s posegi na delujočem srcu, ki lahko potekajo z zunajtelesnim krvnim obtokom ali celo brez njega. Vse te dosežke pa je popisala v obsežni monografiji, ki je izšla oktobra 2008 v Ljubljani ob jubilejni slovesnosti v Cankarjevem domu.

Mario Kocijančič je v obširnem prispevku zbral podatke o stotih slovenskih zdravnikih, ki so delovali v Bosni in Hercegovini med letoma 1878 in 1990. Sprva so to bili zdravniki, ki so bili v enotah slovenskih polkov pri avstro-ogrski zasedbi leta 1878. Sledijo slovenski zdravniki, ki so delali tam v obdobjih 1878-1918 in 1919-1941 ... Dramatične so bile usode slovenskih zdravnikov, ki so bivali in se bojevali v tej deželi 1941-1945. Najbolj dokumentirano poglavje opisuje tamkajšnje delo prvih povojnih diplomantov ljubljanske medicinske fakultete. V letih 1946-1950 je delalo v Bosni na prostovoljnih delovnih akcijah tudi 32 študentov in absolventov Medicinske fakultete.

Zbornik predavanj na 10. Pintarjevih dnevih ostaja zvest dosedanji tradiciji kakovostnih prizadevanj slovenskih zdravnikov na področju domače zgodovine medicine.

Zbornik zaključuje še seznam dosedanjih desetih Pintarjevih dnevov (1994-2008).

Bogdan Leskovic